

Voorbereid

**Resultaten
Enquête
Laatstewilmiddelen**

Gert R. Rebergen

Zutphen, december 2016

In opdracht van Coöperatie Laatste Wil
www.laastewil.nu

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	pag. 4
2.	Resultaten enquête	pag. 6
2.1.	Resultaten in cijfers	
2.2.	Beschouwing	
3.	Nabeschouwing	pag. 11
3.1.	Uitgeleefd	
3.2.	Wat de doen?	
3.3.	Wat te laten?	
3.4.	Kloof	
3.5.	Vervolg	
	Colofon	pag. 19
	Uitgaven Coöperatie Laatste Wil	pag. 20

***Het motief van het verzet is verontwaardiging.
Als u verontwaardigd bent over iets ....., dan wordt u strijdvaardig,
sterk en geëngageerd. ⁽¹⁾***

***Voorbereid zijn om tijdig uit de tijd te kunnen en mogen stappen,
maakt senang.***

Mijn sterven gaat slechts een enkeling aan. ⁽²⁾

---

¹ S. Hessel, *Neem het niet!* Van Genneep, Amsterdam, 2011, pag. 10/11

² Geïnspireerd op: H. Drion, *Het zelfgewilde einde van oude mensen.* Balans, Amsterdam, 1992/2001

1. Inleiding

Dagelijks bereiden we ons voor op wat komen gaat. De één vertrouwt op de mobiele parkeer-app, de ander zorgt voor cash in de portemonnee. De één maakt zich weinig zorgen en slaapt zijn slaap tot het laatste moment, de ander wordt ruim voordat de wekker afgaat wakker. Het is fijn om je senang te voelen. Voorbereid zijn op het allerlaatste, op je eigen sterven, is natuurlijk niet een-op-een te vergelijken met dagelijkse voorbereidingen om op tijd wakker te worden of het niet koud te krijgen. Overeenkomstig is de behoefte aan het bereiden van iets, voorafgaand aan dat wat komen gaat. Soms is die behoefte dringend, soms sluimerend; soms is dat iets immaterieels, soms materieels. Waaruit de voorbereiding bestaat, is niet zozeer de kern. Het gaat om de vraag of dat iets de persoonlijke behoefte voldoende dekt. Want dan kunnen we ons prettig, tevreden, comfortabel, aangenaam, lekker, behaaglijk, kortom senang voelen.

Moet het leven dan alleen maar senang zijn? Een 'ja, maar' van de tegenstribbelende zelfkastijder. Voorbereid op pad gaan, neemt de onzekerheid niet weg, maar kan (meehelpen) haar draaglijk (te) maken.

Coöperatie Laatste Wil (CLW) werkt aan de beschikbaarheid van adequaat en humaan werkende laatstewilmiddelen voor de leden van de coöperatie. Dat doet we op verschillende manieren. Tijdens de Algemene Ledenvergadering van 28 mei 2016 hebben we afgesproken dat we onder de leden inventariseren of, en zo ja: hoeveel door farmaceuten gemaakte laatstewilmiddelen al aanwezig zijn. Ook willen we graag weten of die middelen zijn gespaard, dan wel in het buitenland zijn gekocht. Met deze informatie in de hand kunnen we aan politici en andere betrokken partijen voorleggen dat het een goed idee is om de impact van de bestaande, in de opvattingen van de Coöperatie volstrekt legitieme (semilegale) praktijken onder ogen te zien. Het zou namelijk veel onheil voorkomen als:

- de illegaliteit (criminalisering van de autonome route) kan worden bestreden;
- de kwaliteit van de middelen kan worden bewaakt;
- de rustgevendheid van het voorbereid zijn, mag worden ervaren;

- het maatschappelijk verzet tegen de categoriale inperking van de handelingsvrijheid van een grote groep burgers inzake het eigen levenseinde, kan worden gekanaliseerd.

We vermoedden dat menig lid van de coöperatie zijn/haar weg heeft gevonden om aan de gewenste middelen te komen. Soms bereikten ons hieromtrent concrete signalen.

Met de resultaten van de enquête laatstewilmiddelen hebben we inzicht gekregen in een aantal aspecten van de reeds aanwezige laatstewilmiddelen bij personen die expliciet ervoor kiezen om het eigen levenseinde zelf in regie te houden (autonome route). Dus zonder de in meer of mindere mate balloterende tussenkomst van een arts (medische route) of een stervenshulpbegeleider (hulpverleningsroute).

In deze publicatie zijn de resultaten van de enquête + een nabeschuiving opgenomen.

2. Resultaten enquête

De enquête is verspreid onder de leden van Coöperatie Laatste Wil, digitaal aan de leden met een mailadres, per slakkenpost aan de leden zonder mailadres. Omdat het een precair onderwerp betreft, is anonimiteit aan de leden gegarandeerd. Alle enquêteformulieren zijn na verwerking gewist dan wel vernietigd.

2.1. Resultaten in cijfers.

Aantal verzonden enquêtes	: 3.092.
Aantal ingevulde en retour ontvangen enquêtes	: 1.758 (56,8%)
Aantal niet bruikbare enquêtes	: 2

Vraag 1.

Bent u in het bezit van een door een farmaceut geproduceerd laatste-wilmiddel?

Ja	: 169 leden (9,6%)
Nee	: 1.589 leden (90,4%)
Totaal	: 1.758 leden (100%)

Zo ja, ga door naar vraag 2.

Zo nee, ga door naar vraag 6.

Vraag 2.

Zo ja, welke middelen?

Alleen slaapmiddelen en/of antibraakmiddelen	: 41 leden (24,3%)
Alle benodigde middelen en/of hoofdmiddel	: 128 leden (75,7%)
Totaal	: 169 leden (100%)

Opmerking: 40% van de hoofdmiddelen werden in het buitenland aanschaf; 60% in Nederland.

Vraag 3.

Bent u bereid om uw middelen te delen met een ander als u meer dan genoeg middelen in bezit hebt?

Ja	: 95 leden (56,2%)
----	--------------------

Nee	: 59 leden (34,9%)
Onbekend	: 15 leden (8,9%)
Totaal	: 169 leden (100%)

Vraag 4.

Stelt u het op prijs als uw middelen centraal (op een door CLW georganiseerde plek) veilig voor u worden bewaard?

Ja	: 30 leden (17,8%)
Nee	: 129 leden (76,3%)
Onbekend	: 10 leden (5,9%)
Totaal	: 169 leden (100%)

Vraag 5.

Stelt u het op prijs als CLW uw middelen zou mogen laten controleren op kwaliteit en werkzaamheid?

Ja	: 128 leden (75,7%)
Nee	: 26 leden (15,4%)
Onbekend	: 15 leden (8,9%)
Totaal	: 169 leden (100%)

Totaal aantal leden dat geen laatstewilmiddelen in bezit heeft: 1.589 leden.

Vraag 6.

Zou u laatstewilmiddelen in bezit willen hebben?

Ja	: 1.445 leden (90,9%)
Nee (pas als ik eraan toe ben)	: 96 leden (6,0%)
Onbekend	: 49 leden (3,1%)
Totaal	: 1.589 leden (100%)

Nota bene: diverse leden hebben aangegeven bezig te zijn met het verkrijgen van middelen.

Vraag 7.

Waar wilt u dat die laatstewilmiddelen bewaard worden?

Zelf bewaren	: 1.062 leden (66,8%)
Centraal bewaren	: 401 leden (25,3%)

Onbekend	: 126 leden (7,9%)
Totaal	: 1.589 leden (100%)

Vraag 8.

Om welke reden heeft u uw laatstewilmiddel (nog) niet in bezit?

Ben daar niet aan toe	: 518 leden (32,6%)
Wil graag deskundig advies	: 483 leden (30,4%)
Vertrouw op huisarts	: 13 leden (0,8%)
Kies voor gas	: 11 leden (0,7%)
Wacht op legale verkrijgbaarheid via CLW	: 221 leden (13,9%)
Onbekend	: 343 leden (21,6%)
Totaal	: 1.589 leden (100%)

Vraag 9.

Heeft u nog vragen over of naar aanleiding van deze enquête?

- Hoeveel heb je nodig van:
  - Amytriptyline
  - Oxycodon
  - Chloroquine
  - Lormetazepam
  - Temazepam
  - Oxazepam
  - Diazepam
  - Plaquenil
- Is het onderstaande middel geschikt om te gebruiken?
  - Tramadol
  - Insuline
  - Depronancol
  - Amlodipine
  - Lyrica
  - Zolpidemtartraat
  - Iberogast
  - Cymbalta
  - Escitalopram
- Wat is de houdbaarheid van de middelen?
- Welke stappen moet ik zetten en wie kan mij begeleiden voor, tijdens en na de inname?

2.2. Beschouwing.

Het grote aantal retour ontvangen enquêtes heeft ervoor gezorgd dat we een goed beeld hebben gekregen van de laatstewilmiddelen die in bezit zijn bij leden van de Coöperatie.

Uit de ledenadministratie is gebleken dat ongeveer 95% van de leden 55-plusser is, slechts 5% is jonger dan 55 jaar. De resultaten van deze

enquête includeren dus geen antwoorden van groepen mensen die traditioneel worden opgevoerd in ‘ja, maar – argumentaties’, zoals jongeren die last hebben van heftig liefdesverdriet en werklozen van middelbare leeftijd (35 – 55 jaar) die zichzelf maatschappelijk mislukt vinden. De leden van de Coöperatie zijn uit eigen beweging lid geworden. Onbekend is of het ledenbestand de Nederlandse bevolking van 55-plussers representeert, die zich eerder positief hebben uitgesproken over de niet door een deskundige geballoteerde beschikbaarheid van een humaan werkend laatstewilmiddel bij een voltooid leven. De houdbaarheid van een extrapolatie van de bevindingen op nationaal niveau, zou nader onderzoek vergen. CLW is een vereniging die zich op richt op een specifiek belang van haar leden, op een welomschreven issue. Het type leden is zeer divers.

Het aantal leden dat reeds de middelen in huis heeft, is bijna 10%, terwijl het aantal personen dat de middelen in huis zou willen hebben ruim 90% scoort. Kijken we naar de redenen waarom leden de middelen (nog) niet in huis hebben, dan kunnen we concluderen dat in ieder geval de leden die graag deskundig advies willen (30,4%) als potentiële kopers of verzamelaars van de gewenste middelen aangemerkt kunnen worden.

Onder de leden is een ruime hoeveelheid laatstewilmiddelen aanwezig, veel meer dan alleen voor eigen gebruik. Meer dan de helft van de leden met middelen is bereid te sharen dan wel te ruilen.

Bijna 18% van de leden met middelen (30 personen) en 25% van de leden zonder middelen (401 personen) staan voor dat de middelen centraal worden bewaard. Deze leden hebben aangegeven dat de redenen voor het centraal bewaren van middelen de veiligheid (middelen mogen niet in verkeerde handen komen) en de kwaliteitsbewaking (houdbaarheid, werkzaamheid) zijn.

De behoefte aan een kwaliteits-/werkzaamheidscontrole van de in bezit zijnde middelen is bij drie van de vier leden aanwezig.

Ondanks het feit dat zorgvuldig geactualiseerde informatie over laatstewilmiddelen op een paar plekken te verkrijgen is, bereikt deze informatie – zo blijkt – lang niet alle mensen die bezig zijn met het (zelfgeregisseerde) levenseinde. De behoefte aan goede informatie is groot te noemen

(zie de verkregen antwoorden op de vragen 8 en 9). Daarnaast brachten zestien, niet anoniem ingevulde enquêtes CLW ertoe om contact met het betreffende lid op te nemen. De gegeven antwoorden representeerden onvoldoende bewustheid ten aanzien van de adequaatheid, veiligheid en kwaliteit van middelen.

Voorzichtig concluderen we:

- dat er veel meer doses laatstewilmiddelen in omloop zijn dan nodig voor eigen gebruik. We schatten op z'n minst het dubbele aantal;
- dat 40% van de aanwezige doses betrokken zijn uit het buitenland, 60% uit Nederland;
- dat leden de legitimiteit van het beschikbaar hebben van laatstewilmiddelen belangrijker achten dan de verbodsbepalingen op de invoer en/of op het doorgeven van verzamelde middelen;
- dat een meerderheid van de leden bereid is om elkaar van laatstewilmiddelen te voorzien;
- dat de leden van CLW veel oog (willen) hebben voor kwaliteits- en veiligheidsaspecten;
- dat de behoefte aan adequate informatie onverminderd aanwezig en ook nodig blijft;
- dat leden een rol voor de Coöperatie weggelegd zien bij het collectief realiseren van de beschikbaarheid en het beheer (veiligheid en kwaliteit) van humaan werkende laatstewilmiddelen.

Een voortgaande criminalisering van de verkrijgbaarheid van laatstewilmiddelen werkt niet (meer) omdat de groep personen die het zelfgeregisseerde levenseinde voorstaan, hun gedrag legitiem vinden en zich niet (meer) laten tegenhouden door wet- en regelgeving. ⁽³⁾

De consequentie is dat veiligheids- en kwaliteitsaspecten in de huidige praktijken onder druk staan.

---

³ Vgl.: Legitiem verzet in afzondering. Zutphen, maart, 2016

3. Nabeschouwing.

In deze nabeschouwing plaatsen we de resultaten van de enquête laatstewilmiddelen in een breder maatschappelijk kader. Mensen die zich niet meer kunnen en willen schikken naar de wet- en regelgeving die hen verbiedt om het eigen levenseinde op een humane manier in eigen regie te bewerkstelligen, zien zich genoodzaakt om slinkse wegen te bewandelen en grote risico's te gaan lopen. Een proefneming met of legalisatie van een gecontroleerde beschikbaarheidstelling van humaan werkende laatstewilmiddelen, doet recht aan de legitieme wens van de leden van de Coöperatie en voorkomt voortgaande criminalisering.

3.1. Uitgeleefd.

Als iemand uitgeleefd ⁽⁴⁾ raakt, glipt de leefbaarheid van het leven weg uit dat leven. Dat wegglijpen gebeurt even geheimzinnig als in het geniep. Tenminste, dat zeggen degenen die het kunnen weten omdat zij het dagelijks aan den lijve ondervinden. Uitgeleefd raken neemt zijn eigen tijd, verloopt grillig en gaat bij stukjes en beetjes. Soms lijkt dat ontglippen zichzelf even bij de haren te grijpen om de voortgang te vertragen. Het leven kan de ene keer sluipend wegglijpen, de andere keer als hartverscheurend groot verlies. Op het uitgeleefd raken is geen algemeen geldend peil te trekken. Uitgeleefd raken gaat continu én discontinu, doorzichtig én onzichtbaar, polytemporeel, door langzame afbrokkeling én plotselinge ineenstorting van een deel. Soms lijkt er zelfs sprake te zijn van enige heropbouw, al dan niet bemiddeld door een interne of externe kracht. De hoofdlijn is en blijft echter de gestage vermindering van de leefbaarheid van het leven.

Al deze kenmerken tezamen maken het uitgeleefd raken (onthechten) in wezen onkenbaar en ongrijpbaar. 'Het' glipt weg, wat je er ook in medische, psychologische of sociale zin tegenin brengt. Wetenschappers, noch deskundigen, noch gevolmachtigden (woordvoerders, proxies) kunnen de kern van het uitgeleefd raken in hun vertoog ten volle kennen. Alleen het verhaal van degene om wie het gaat, vertelt van het werkwoord

---

⁴ Bron: mevr. H. van de Velde.

‘uitgeleefd raken’ in zijn specifieke context. Dat werkwoord laat zich niet terugbrengen tot zelfstandige naamwoorden als eenzaamheid, maatschappelijk uitgerangeerd zijn, bestaansmoeheid, ik-verlies, weezin tegen afhankelijkheid of waanzin van de suïcidale gedachte. Zelfs niet tot de optelsom van al die naamwoorden. ‘Uitgeleefd raken’ is een conclusie die zich langzamerhand aan de persoon om wie het gaat, opdringt; zonder oorzaak of gevolg, buiten de causaliteit en doel-middel-rationaliteit om. Uitgeleefd raken doet zich kennen als een nieuwe verzameling, een assemblage. Een assemblage die niet door de modelbouwende wetenschapper of protocolminnende deskundoloog kan worden begrepen. De assemblage ontsnapt aan de logica’s van het wetenschaps- en deskundigenvertoog, zelfs als de wetenschapper en deskundige hun respectievelijk wetenschappelijke en deskundologische ogen en oren wijd open hebben staan. Waarom? Omdat de wetenschapper en deskundige hebben geleerd een dergelijk verhaal (narratief) in te voegen in hun gemodelleerd denken en doen. Negatief gezegd hebben laatstgenoemden veelal afgeleerd om zichzelf te herkennen in het verhaal (identificatie) en vervolgens te verliezen in de wereld van het verhaal dat tot hen komt (transportatie). Die distantie is de facto hun kracht; maar voor dat wat zich niet naadloos voegt naar de modellering, tevens hun zwakte.

3.2. Wat te doen?

Bij de meeste mensen komt het nooit tot een zelfgeregisiseerd levens-einde, omdat het leven eerder op een al dan niet voorziene wijze door een natuurlijke dood, ziekte of ongeval wordt afgebroken. ‘Het leven als niet kunnen sterven’ was nog niet toe aan ‘het leven als kunnen sterven’, laat staan aan ‘het willen sterven’. Vandaar de tragiek van overlijden. Maar in de gevallen dat de spanning tussen ‘het leven als kunnen sterven’ en ‘het willen sterven’ zich aan het opbouwen is, kan Leiden/lijden in ernstige last geraken. ⁽⁵⁾

De omstanders staan vervolgens drie reacties ⁽⁶⁾ ter beschikking:

---

⁵ Leven als (niet) kunnen sterven. Zutphen, 2015

⁶ Zie: E. van Wijngaarden, *Voltooid Leven*. Atlas Contact, Amsterdam/

- deskundologisch ingrijpen. De dokter kan een antidepressivum voorschrijven en een tranquilizer. De psycholoog kan een scala aan oefeningen geven om controle te krijgen over de suïcidale gedachten. De geestelijke kan zijn deskundigheid inzetten om een hogere macht proberen te mobiliseren. De nihilist kan de eenzaamheid van de asceet adviseren en de pedagoog/gerontoloog kan het loslaten en de zelf-aanvaarding prediken.
- sociaal aanspreken. Kinderen die het te vroeg vinden als (een) ouder(s) het genoeg vinden. De ethicus die de oudere medemens als een essentieel en niet te missen onderdeel van het verleden, heden en de toekomst etiketteert. De maatschappijwetenschapper die de verhalen van ouderen als een spiegel voor onze maatschappij zien: een groep mensen die zich niet meer geïnccludeerd voelen.
- spiegelend meebewegen. Luisteren naar iemand worsteling; de ernst ervan onderkennen; het bij het tragische verhaal houden; het lijden erkennen; het lijden serieus nemen; met het lijden meevoelen; ruimte geven aan het lijden; aandachtig luisteren naar de ander.

En wat staat degene om wie het primair gaat, ter beschikking? Wat kan degene die aan het leven lijdt zelf doen om voorbereid te raken op de verwachte toekomst? Welke rustgevende of verzachtende middelen zijn er om het verwachte edoch ongewisse tegemoet te treden?

- Niets doen en alles op z'n beloop laten.
- Het leven in handen van een hogere macht leggen.
- Toeleggen op het vertoeven in het hier en nu.
- De deskundige zijn werk laten doen.
- De medemens zijn werk laten doen.
- De maatschappij zijn werk laten doen.
- Voorbereidingen treffen. Informatie verzamelen over humaan werkzame laatstewilmiddelen en methoden; wilsverklaring afleggen; behandelverbod ondertekenen; gevolmachtigde aanstellen; laatstewilmiddelen verzamelen.

Alle genoemde benaderingen kunnen verlichting brengen. Er is op dit vlak geen goed – beter – best.

3.3. Wat te laten?

Al geruime tijd hebben we in Nederland aandacht voor wat de persoon om wie het gaat, in ieder geval niet wil. Instrumenten als de wilsverklaring, het behandelverbod, de status van de gevolmachtigde en palliatieve zorg zijn erop ingericht. De zeggingskracht van deze instrumenten zijn door de tijd heen toegenomen en geformaliseerd. De laatste decennia zijn de ontluistering van het als bovenmatig ervaren ouder worden, de dementiële zijnswijze en het lijdzaam lijden, als wegingsfactoren veel belangrijker geworden dan voordien. Het anticiperen op deze wegingsfactoren stellen we onder invloed van de tijd waarin we leven, (iets) minder massaal uit dan in vroegere tijden. Waarom? Omdat we meer eigenheimers (individualisten) zijn geworden die minder op het toekomstig handelen van deskundigen, medemensen en maatschappelijke structuren zijn gaan vertrouwen. Te vaak komen er namelijk verhalen naar buiten waarin mensen door artsen, psychologen en dominees in de steek worden gelaten omdat de wettelijke of beroepsmatige ethische regels hen niet toestaan tegemoet te komen aan de wens van degene om wie het gaat. En de betrouwbaarheid van de overheid wat betreft de werking van de regelgeving op minderheidsstandpunten die ethisch bemiddeld zijn, blijft voor velen de vraag. De faciliterende overheid is misschien enigszins als concept doorgedrongen in enkele maatschappelijke domeinen, van een gedereguleerde en deregulerende overheid kan op het onderhavige punt geenszins worden gesproken.

De 'moderne' wegingsfactoren doen de burger nadenken over wat hij/zij niet wil meemaken. Natuurlijk niet in de zin dat de persoon op voorhand tot in detail weet waar zijn/haar toekomstige grenzen zullen liggen. Iedereen weet dat grensbepalingen door de tijd heen kunnen en zullen schuiven. Maar iedereen weet ook dat er grenzen zijn die op een gegeven moment niet meer verlegd kunnen en mogen worden. Over dat moment gaat het hier. Over het moment waarop de tijd voorbij is om het leven te nemen zoals het verschijnt of de dominee (deskundige, medemens, het sociale wijkteam) zijn gang te laten gaan. Als de persoon dan niet geanticipeerd heeft op dat moment, staat hij/zij figuurlijk en letterlijk met lege handen. Figuurlijk omdat veelal de benodigde tijd, de competenties en/of support structuren ontbreken op dat point of no return. Letterlijk

vanwege het gemis van middelen. Verzet tegen de lijdzaamheid heeft dan weinig zin meer, omdat de voortgang, het lot, in handen ligt van gewoonten – gebruiken – rituelen, van afspraken – regels – wetten, van beroepsprofielen – instellingsbeleid – sectorale beschermingsconstructies. Alleen al het ontsnappen aan goedbedoelde geestelijke, medische, psychologische, sociale en naastenondersteuning, is een vaak geformuleerd probleem door de persoon die bovenmatig ouder is geworden. ‘Laat me nou maar’, ‘Ach nee, dat hoeft voor mij niet meer’; veel gehoorde zinnestukjes. Als de aangeboden hulp door de hulpgever in weerwil van de mening van degene om wie het gaat, niet als bemoeizucht maar als hulp wordt betiteld, moet je als lijder die met rust gelaten wil worden van goede huize komen om de goedbedoelde intenties en het bijbehorende professionele handelen vriendelijk edoch beslist te weerstaan.

3.4. Kloof.

De kloof tussen de mogelijkheden die de regels geven en de door velen gewenste praktijk is groot geworden. Dat besef heeft het kabinet ertoe aangezet om een groepje hooggeschoolde nadenkers te vragen hun licht te laten schijnen over het thema ‘hulp bij zelfdoding aan mensen die hun leven voltooid achten’. Echter, alle inspanningen van de Commissie Voltooid Leven ⁽⁷⁾ ten spijt, het advies bleek voor de regering onvoldoende antwoord te geven op de gestelde vraag. Het advies impliceerde geen enkele stap in de richting van de breed gedragen maatschappelijke wens om de huidige wettelijke mogelijkheden beter dan nu het geval is te doen aansluiten bij de door de burgers gewenste praktijken. Daarom kwam het kabinet met een eigen standpunt dat inmiddels door de Tweede Kamer is geaccepteerd. ⁽⁸⁾ Bedoeld standpunt komt gedeeltelijk tegemoet aan de maatschappelijke wensen die door partijen in het maatschappelijk middenveld als adviezen zijn ingebracht in de Commissie Voltooid Leven. Met name de mogelijkheid van hulp bij zelfdoding onder bepaalde condities staat nu centraal; niet de mogelijkheid van het zelfgeregisseeerde levenseinde. Die wens wordt:

---

⁷ Adviescommissie voltooid leven, Voltooid leven. Den Haag, 2016

⁸ Ministerie VWS, Kabinetsreactie en visie Voltooid Leven. Kenmerk 153237. Min. VWS, Den Haag, sept. 2016

- in het domein van de illegaliteit gedreven door te stellen dat de burger daarvoor maar zijn eigen weg moet zoeken door middelen op de illegale markt te kopen (criminaliseren);
- afgedaan als een te allen tijde te voorkomen dwaling in gedachten (psychiatriseren);
- gepareerd door ethische diskwalificaties (diskwalificeren);
- ingevoegd in de overtuiging dat andere (deskundologische, sociale, palliatieve) interventies heilzaam zijn (medicaliseren, psychologiseren, socialiseren);
- weggezet door te stellen dat zorg, welzijn en de lokale overheid falen (politiseren).

Begrijpelijk dat een niet te bagatelliseren deel van degenen die bij zichzelf voelen dat de leefbaarheid van het eigen leven hen ontglipt, het recht op spreken en handelen gaan opeisen. Zij willen niet gedwongen worden om afschuwwekkende zelfdodingsmethoden te gaan overwegen, en ook niet worden gecriminaliseerd, gepsychiatriseerd, ethisch gediskwalificeerd, enz. Ook willen ze niet meer dat hooguit 50-/60-jarigen die in een totaal andere levensfase zitten dan degenen om wie het gaat, zogenaamd de oudere gehoord hebbende, gaan beslissen over zaken waar zij geen verstand van hebben. Juist de overheden dienen ervoor te zorgen dat alle groepen burgers worden gehoord, serieus worden genomen en dat de wetten, regels en afspraken niet discrimineren. Want: “Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.”, zegt artikel 1 van de grondwet. ‘Hulp bij zelfdoding aan mensen die hun leven voltooid achten’, is een welkome stap in de richting van de-discriminatie op het vlak van het levenseinde. Er gloort gelukkig iets meer pluriformiteit aan de horizon ter relativering van de huidige knellende uniformering.

3.5. Vervolg.

CLW is opgericht met het doel om ten gunste van haar leden met de als legitiem ervaren wens (eis) een humaan werkend laatstewilmiddel beschikbaar te hebben, zonder list en bedrog en zonder toetsing door een arts of stervenshulpbegeleider. Op welke wijze dit doel dichterbij is te brengen, is op deze plek van minder belang. Gedacht kan bijvoorbeeld

worden aan een proefneming, legalisatie of gedoogconstructie. In een zorgvuldig met alle partijen (OM, IGZ, CBG, VWS, collegae in het veld) voorbereid traject, wordt beoogd om ervaring op te doen met betrekking tot de veiligheid, de kwaliteit, de logistiek, de randvoorwaarden, enz.

De resultaten van de enquête laatstewilmiddelen laten zien:

- dat de kwaliteit van de uit het buitenland betrokken middelen, een belangrijke vraag is; ⁽⁹⁾
- dat een passende regeling omtrent de beschikbaarheid het semi/ille-gaal betrekken van middelen uit het buitenland of van derden in Nederland op den duur overbodig zal maken;
- dat een centrale opslag van middelen georganiseerd door de Coöperatie een begaanbare weg is;
- dat de georganiseerde beschikbaarheid van middelen voor de leden van de Coöperatie rustgevend werkt, onafhankelijk van een mogelijk gebruik ervan;
- dat de verontwaardiging rond het betweten van wetenschappers, deskundigen en politici ten aanzien van het zelfgeresisteerde levens-einde wordt gekanaliseerd;

En last but not least:

- dat we in Nederland met een tegemoetkoming in de vorm van legalisatie, een proefneming of gedoogconstructie nog iets meer de toon weten te zetten van gerechtigheid, verdraagzaamheid en barmhartigheid.

Zutphen, dec. 2016

Geraadpleegd:

Adviescommissie voltooid leven, Voltooid leven. Den Haag, 2016

---

⁹ S. Fázaz Chavoushi e.a., Tentamen suicidii met barbituraten van internet. Ned. Tijdschr. Geneesk., 2016; 160: D491

Drion, H., Het zelfgewilde einde van oude mensen. Balans, Amsterdam, 1992/2001

Fáraz Chavoushi, S. e.a., Tentamen suïcidii met barbituraten van internet. Ned. Tijdschr. Geneesk., 2016; 160: D491

Hessel, S., Neem het niet! Van Gennep, Amsterdam, 2011, pag. 10/11

VWS, Kabinetsreactie en visie Voltooid Leven. Kenmerk 153237. Min. VWS, Den Haag, sept. 2016

Wijngaarden, E. van, Voltooid Leven. Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2016

Colofon

Een uitgave van Coöperatie Laatste Wil U.A.
Postadres:
Cattenbroekerdijk 4
3446 HA Woerden

Auteur	Gert R. Rebergen
Uitgever	Uitgeverij Rebergen, Zutphen
Ontwerp/opmaak	Janneke van Eden
ISBN/EAN	9789082380088

December 2016

Alle rechten voorbehouden.

Uitgaven Coöperatie Laatste Wil

Legitiem verzet in afzondering

Mei 2016, ISBN 9789082380064

Over de legitimiteit van maatschappelijk verzet tegen regelgeving die achter loopt bij de realiteit. Naar aanleiding van het adviesrapport Commissie Voltooid Leven.

Living as (not) being able to die

April 2016, ISBN 9789082380057

Vertaling in het Engels van 'Leven als (niet) kunnen sterven'.
(zie hieronder)

Just because!

Februari 2016, ISBN 9789082380002

Vertaling in het Engels van 'Om toch!' (zie hieronder)

Leven als (niet) kunnen sterven

December 2015, ISBN 9789082380026

Enkele filosofische en wijsgerig-sociologische gedachten over het zelfgekozen levenseinde. Met een voorwoord van em. prof. dr. Heinz Kimmerle, hoogleraar interculturele wijsbegeerte.

Om toch!

Juni 2015, ISBN 9789082380002

Eigen-wijze meningen over humane laatstewilmiddelen.

Deze uitgaven zijn te verkrijgen bij het secretariaat van Coöperatie Laatste Wil